

Ragnar Andersen: Luthersk bekjennelse i dag

Manuskript til foredrag i FBB Østfold 24. oktober 2017

Den teologisk konservative Confessional Evangelical Lutheran Conference (CELC) har lansert 95 artikler for det 21. århundre. Slik forsøker de å formulere den lutherske bekjennelse i dag. Etter først å ha bekjent seg til frelse av nåde, for Kristi skyld, ved tro uten vår innsats, og å ha bekjent seg til Bibelen som Guds ord, som lov og evangelium og som avgjørende læreautoritet, går artiklene inn på katekismens fem parter: De ti bud, trosartiklene, Fadervår, Dåpen og Nattverden og også om nøklematen og skriftemålet. Til slutt bekjenner en seg til Konkordieboka, men framhever særskilt Luthers lille katekisme.

En tilsvarende gjennomgang kunne være godt for oss. Mens Luther kjempet mot sidestilling av kirkelig læretradisjon med Den hellige skrift, må vi i dag forholde oss til en bibelkritikk som har grepet om seg. Vi må bekjenne oss til en bibel under angrep. Katekismens fem parter er like aktuelle i dag som før. Trosartiklene og Fadervår fastholder den kristne gudstro, Luthers utlegninger peker på viktige ting som troen betyr for oss som Guds skapninger og som Guds barn. Partene om dåpen og nattverden fastholder at Gud selv handler gjennom sakramentene. Dette er tidløst lærestoff, aktuelt til alle tider. Det er også de ti bud, men akkurat som Luther i Den store katekismen bruker svært mye plass på å utlegge budene inn i samtidssituasjonen på 1500-tallet, må vi utlegge dem konkret i vår egen samtidssituasjon. Alt dette gir oss et spegl for vår lutherske bekjennelse. Hva taler vi om? Og hva tier vi kanskje om?

Fem hundre år etter reformasjonen står vi i en bekjennelsessituasjon som kan likne. Men som også er svært annerledes. De lutherske reformatorer stod opp mot en politisk mektig storkirke. I dagens Norge distanserer vi oss fra en politisk avmektig storkirke, men hva gjør vi i forhold til et mektig sekularisert storsamfunn? Et storsamfunn som har innflytelse over folket fra vogge til grav, og som i liten grad bryr seg om å spørre hvor grensene for statens makt går – og for øvrig ikke har vett til å svare på spørsmålet. På reformasjonstida kjempet ulike kirkelige retninger om innflytelse. I dag møtes ulike religioner og ikke-religiøse livssyn.

Og staten har sine ideer som den fremmer. Hva er luthersk eller kristen bekjennelse i dag når mange fornekter gudstroen og vil bygge liv og samfunn helt og holdent på sekulært grunnlag?

Å bekjenne i dag må være å bevitne at Gud er til, og at han har gitt seg til kjenne som skaper, lovgiver, dommer og frelser. Det betyr også at hvert menneske er skapt i Guds bilde og elsket av han, men at mennesket er en fallen skapning, som må og kan bli frelst og lære sannheten å kjenne. Den som står for dette og ikke bøyer av, utfordrer til å ta stilling til Guds ord. Bekjennelse berører.

Som vi bruker reformasjonen som hjelp til å gripe den bibelske sannheten, la oss i kveld prøve å gripe reformatorisk kristendomsforståelse ved hjelp av erfaringer kirken i Norge har gjort, og lærdommer den har høstet. La oss stanse litt ved kirkekampen under krigen og ved den haugianske bevegelsen, som hadde sin begynnelse her i Østfold.

Først syttisjuår tilbake. Landet var okkupert av en nazistisk stat. 25. oktober 1940 ble det holdt et møte i Oslo bispegård. Her ble det besluttet å danne *Kristent samråd for Den norske kirke*. I en erklæring om samrådet som møtet stilte seg bak, heter det at "rådet uten omsvøp vil følge vår gamle, prøvde reformatoriske og haugianske linje på det inspirerte Guds ords grunn etter vår kirkes lutherske bekjennelse" (Torleiv Austad: "Kirkens Grunn: analyse av en kirkelig bekjennelse fra okkupasjonstiden 1940 – 45", Oslo 1974, 70).

Våren 1941 reiste biskop Berggrav rundt med det djerve foredraget "Når kusken er gal" (se <http://virksommeord.uib.no/taler?id=881>). Her anvender han læren om de to regimenter, det åndelige og det verdslige, inn i en situasjon som tilhørerne gjenkjenner som sin egen under den tyske okkupasjon. Egentlig handler toregimentslæren om to sider ved det ene regimente, som er Guds regimente. Det pågår en stadig kamp mellom Gud og Satan. Enten står vi under Gud, eller så står vi under Satan. Vi skylder ikke staten noen slags lydighet som vi ikke skylder Gud. "Vi står ene og alene til regnskap til Gud." Det gir seg av det første bud. Luther lærer at Gud er eneste øvrighet over all skapning. Men Gud handler gjennom en verdslig øvrighet og en åndelig kirke. Øvrigheten og kirken skal begge fremme kjærlighet og kjempe mot Satan og hans rike, men på hver sin måte. Luther stod midt i frambruddet av en moderne stat, som var mer aktiv i oppdragelse, kultur og åndsliv. En slik mer aktiv stat (som vi i dag i høg grad har med å gjøre) må endelig ikke innbille seg at den har myndighet over samvittighetene. Den verdslige øvrighet må selv stå under Gud som sin øvrighet. Bare da er

den en øvrighet etter Guds orden. Satan vil lokke til å søke makt uten rett, men da er en i Satans rike. I et slikt tyranni er øvrigheten "som en gal kusk eller en løpsk hest".

Lydighet mot øvrigheten følger altså av lydighet mot Gud. Berggrav trekker ikke den konklusjon at en overhodet ikke skal være lydig mot en tyrannisk øvrighet. Ikke alt tyranner gjør, er tyrannisk. Men en skal først og sist lyde Gud, selv om en må lide for det her i verden. Og selv om øvrigheten er rett øvrighet, innsatt av Gud, kan den gjøre feil. En kan ikke lyde øvrigheten om den krever noe som strir mot Guds bud.

Fordi Gud står over både det åndelige og det verdslige regimente, må en forkynner tale Guds ord til begge regimenter. "Gud innsetter ikke en øvrighet og skyver båten fra og lar den fare sin egen sjø. Ordet skal lyne og lyse over denne øvrighet, så visst som Guds ord skal ramme alle samvittigheter, til opplysning, til dom og til frelse." Ordet og lidelsen er kirkens våpen. Kirken kan ikke tie til uretten uten å bli medskyldig. Forkynneren må ikke la seg målbinde av en verdslig øvrighet. Vil verdslige øvrigheter tilrane seg makt over sjelene, er de ikke lengre innsatt av Gud, men de er fyrster av denne verden og fiender av Gud.

Bibeltro, luthersk og haugiansk, slik ønsket Kristent samråd å forstå Den norske kirke da den ble utfordret av en nasjonalsosialisme båret av et kirkefremmed livssyn. De skjønnte at det bar mot en eksistenskamp om kristendommens være eller ikke-være. "Bare 100% kristendom duger", sa biskop Berggrav. Kirken kjempet ikke for demokratiet, men for rettsstaten. Berggrav kunne stille seg like kritisk til det moderne demokrati som til den totalitære stat.

Bibeltro, luthersk og haugiansk innebar en samling om den apostoliske trosbekjennelse med avgrensning mot liberal teologi, en samling på luthersk grunn, selv om en i enkeltsaker også kunne stå sammen med andre slags trossamfunn, og en samling om en norsk kirkelig tradisjon i fruktbart samvirke mellom kirke og bedehus, prest og lekfolk.

Jeg tenker at bibelsk, luthersk og haugiansk kan være stikkord for å snakke om luthersk arv og bekjennelse i dag. I dag, i et sterkt sekularisert Vest-Europa. I ei økumenisk tid med en fragmentert luthersk kirke.

Bibelsk bekjennelse

Bibelsk bekjennelse er for det første en bekjennelse til Bibelens autoritet som Guds ord og til Skriften alene som avgjørende læreautoritet, som reformatorene insisterte på.

Teo-logi er avhengig av Guds tale, hans Logos. Som Blaise Pascal (d. 1662) spissformulerer det, er Gud ikke filosofenes Gud, men Abrahams og Isaks og Jakobs Gud. Ja, han er den som han er (2Mos. 3,14), den analogiløse, som bare kan kjennes når han gir seg til kjenne. Teologien er avhengig av åpenbaringen. Uten åpenbaringen er teologi ikke mulig.

Hvis ikke forutsetningen om Skriften som Guds enhetlige og klare ord holder, er kristen teologi som Teo-logi umulig. Men troen vet at den holder. Som apostelen skriver: "[D]a dere fikk det Guds ord som vi forkynte, tok dere imot det, ikke som menneskeord, men, som det i sannhet er, som Guds ord, som også viser seg virksomt i dere som tror." (1Tess. 2,13)

Luthersk bekjennelse i dag er bekjennelse til Bibelens autoritet og avvisning av liberalteologisk bibelfornektelse.

I dag opplever vi en tredje bølge av liberal teologi, en teologi som stiller Bibelen for en menneskelig fornufts- og verdidomstol og lar menneskers begrensede fornuft og erfaring ha vetorett i forhold til Bibelen. Den første bølgen kom med rasjonalismen på slutten av 1700-tallet, den andre bølgen med liberalteologien rundt 1900, og nå opplever vi en tredje bølge av press til omforming av kristendomsoppfatningen etter tidsånden. Generelt merkes skillelinjene minst like sterkt innenfor det som kalles den lutherske kirke som i forholdet mellom kirker av ulike konfesjoner.

I modernismen og enda mer i postmodernismen er utgangspunktet for kristendomsoppfatningen det tolkende mennesket og ikke det åpenbarte Ordet. For tida merkes dette sterkt på det samlivsetiske området. Men i skyggen av den debatten som har gått her, er det tydelig at det er skjedd en erosjon i kristendomsoppfatningen generelt.

De to første bølgene av liberalteologi ble slått tilbake. Vi kan peke på fornyelse av teologistudiet og vekkelser i folket som viktige faktorer. Kan den tredje bølgen bli slått tilbake? I ei tid med svekket bibelkunnskap i sekulariserte vestlige land? Hva krever situasjonen av holdning og handling? Kan den haugianske arven hjelpe oss?

Bibelsk bekjennelse er for det andre en bekjennelse til Bibelens budskap. Og budskapet er dobbelt, for Guds ord har to sider: Lov og evangelium. Loven forkynner Guds krav. Evangeliet

forkynner Guds frelse. Reformatorene bekjente seg både til Guds bud og til Guds evangelium. Det må vi også gjøre. Og da må begge deler forkynnes.

La oss ta utgangspunkt i et helt grunnleggende forhold: Gud, som har skapt oss, har krav på sin skapning. I hans skaperverk gjelder hans lov. Til det å være menneske hører det å stå til ansvar for Gud. Guds lov gjelder altså ikke bare for kristne. Guds lov gjelder for alle. Det har vært basis for vekkelserbevegelser opp igjennom. Alt i prekenlæren "Ordet fra Guds munn", som kom i ny utgave for 54 år sia, vender Carl Fr. Wisløff seg mot en tendens som er veldig sterk i samfunnet nå. En uforpliktende toleranse som til en viss grad lar kristne være i fred med sitt livssyn, samtidig som andre også skal ha rom for sine syn. Wisløff skriver: "[H]vis et slikt syn får bre seg, da vil det blant annet føre til at vi som bekjenner oss til Kristus, blir *isolert*. Vi får til en viss grad leve i fred, men det er få som ser den veien vi går. Vi har hver vår livsanskuelse, og så er den sak ute av verden. Kristendommen er blitt en slags naturpark, hvor rare dyr får leve sitt fredede liv, men hvor de til gjengjeld får holde seg innenfor nettingen. Denne tingenes tilstand synes å være mange "totalitære" politikeres idealoppskrift for kirkepolitikk, for på denne måten får tilsynelatende hver sitt: De kristne får religionsfrihet og kan dyrke sin Gud i fred, og verden for øvrig får leve etter ganske andre lover enn Guds." (Wisløff 2. utg. 1963, 105f) Den tendensen Wisløff vender seg mot, er veldig sterk nå. Wisløff skriver "totalitære" i gåseøyne. Demokratiet kan være like tyrannisk som diktaturet. Og vi ser hvordan demokratiet går over lik for å fremme sin ideologi.

Frekt og freidig legger teoretikere og politikere til grunn at kristen tro og moral ikke inngår i grunnlaget for utforming av lover og politikk. Gudfryktige mennesker blir fremmedgjorte i et slikt samfunn.

Hvis ikke Guds lov holdes fram som forpliktende for alle mennesker, hvordan tror vi da at folk skal våkne opp? Hva ville skjedd med reformasjonen og andre vekkelserbevegelser om ikke forkynnerne hadde latt det lyne fra Sinai? Og hva skjer med folk og kirke i dag der denne forkynnelsen blir undertrykt?

Kristen bekjennelse er å forkynne Guds bud konkret og aktuelt mot all ugudelighet, vantro og synd. Menneskets unike verd og høge mål må forkynnes. Løgner om mennesket som bare

et høgestående dyr, løgner om den ufødte som ikke fullverdig menneske, løgner om livet og løgner om døden må avsløres.

Loven lærer oss hva Gud vil vi skal gjøre, til forskjell fra ting vi mennesker kan finne på å tro er rett og godt uten at det er det. Vi skal leve etter Guds bud oss mennesker imellom. Men det gjør oss ikke til kristne. De gode gjerninger er nyttige for våre medmennesker og påbudt av Gud. Men vi skal ikke komme til Gud med dem, han trenger dem ikke og vil heller ikke ha noe ved sida av Jesu soningsverk. Men vi skal gå til vår neste med dem, for han trenger dem.

I Kristus Jesus gjelder verken omskjærelse eller forhud noe, men bare tro, virksom ved kjærlighet, sier Paulus (Gal. 5,6). Men tro, virksom ved kjærlighet er noe som Gud virker. For det står i Gal. 6,15: Verken omskjærelse eller forhud er noe, men bare en ny skapning. Og en ny skapning holder Guds bud. I 1Kor. 7,19 sier jo Paulus det slik: Det kommer ikke an på omskjærelse, og det kommer ikke an på forhud, men på å holde Guds bud.

Når Gud rettferdiggjør, er det ikke for at vi skal slippe holde hans bud. Nei, når han rettferdiggjør, setter han oss i stand til å elske han og oppfylle lovens krav. "En ikke liten antinomistisk (lovfiendtlig) surdeig har flere steder fremkalt den farlige kortslutningen, at Jesus har holdt loven for oss, for at vi skal slippe å holde den!" sa Erling Utne i foredraget "Visitat på bedehuset" for mange år sia ("Visitat på bedehuset", foredrag på Organisasjonenes fellesråds Geilo-møte, utg. av Vårt Land, Oslo 1966, 30).

Livet som en kristen er den gyldne middelveg mellom to villspor. Det ene villsporet er lovisheten, som oppfatter frelsen som lønn for å holde budene. Det andre er lovløsheten, som trøster seg med en død tro, som ikke er virksom i kjærlighet. Guds lov vil alltid ha den dobbelte virkningen at den både viser hva Gud krever av oss, og avslører og anklager oss som syndere. Og evangeliet er alltid en Guds kraft til frelse og en Guds kraft til helliggjørelse. En kristen er frelst til et nytt liv med nye muligheter til å gjøre Guds vilje. Jesus kom både for å frelse oss fra våre synder (Matt. 1,21) og for å døpe oss med Den Hellige Ånd (Matt. 3,11). Vi må holde jul, påske og pinse sammen. Luthersk bekjennelse er syndsbekjennelse i møte med loven og trosbekjennelse i møte med evangeliet. Men det er også å gjøre livet til en lovsang i tjeneste for Gud og vår neste.

En viktig sak er at vi i vårt eget liv adresserer lov og evangelium rett. At vi tar imot loven som rettleiding for livet og evangeliet som gledesbudskap for hjertet og trøst for samvittigheten. Satan vil gjerne at vi skal gjøre stikk motsatt. La loven stå i vegen for troen på evangeliet. Ikke bare at loven dømmes og døder og viser at vi er redningsløse uten Jesus Kristus, altså, men at loven kommer i vegen for trøsten av evangeliet slik at vi bare kjenner hjertets dom: Du kan ikke kalle deg et Guds barn. Og Satan sier: Du kan bare gi opp. Og på den annen side er sjelefienden svært fornøyd om han får oss til å misbruke evangeliet som sovepute for livsførselen. Er det ikke troen vi blir rettferdiggjort ved? Hvilken rolle spiller det om jeg lever etter mine lyster? Satan vil jo gjerne at vi skal bedra oss selv med en død tro. Og merkelig nok kan en ha det på begge vis samtidig. I det ytre bekjenner en seg til troen på evangeliet, mens loven gnager og gnager i samvittigheten og livsførselen er lurvete uten oppgjør med synd.

I stedet skulle vi av hjertet favne om Guds løfter om nåde for Jesu skyld, han som har sonet for alle våre synder. Om tanken ikke fatter det og følelsene ikke makter å være med, skal troen få holde seg til Guds ord som forkynner hva Gud har gjort og gjør for å ha samfunn med oss. Rettferdig for Gud får jeg være av nåde alene, for Kristi skyld ved troen alene. Da blir vi i stand til å ta loven til oss som rettesnor for livet. Og det skal vi gjøre. Loven lar oss aldri lure oss unna våre plikter. Dersom dere elsker meg, da holder dere mine bud, sier Jesus. Se på Sakkeus, hvor glad han ble fordi Jesus vil ha fellesskap med han! Se for en forandring det blir i Sakkeus' liv! "Halvdelen av det jeg eier, gir jeg til de fattige. Og har jeg presset penger ut av noen, gir jeg det firedobbelte igjen." Sa han (Luk. 19,8). All synd er synd mot Gud. Synd mot andre mennesker er først og fremst synd mot Gud, som stiller seg bak sin skapning med sine bud. Men det er også synd som krenker andre mennesker. Og synden kan ha konsekvenser som vi ikke bare kan stikke av fra. Da må troens skriftemål overfor Gud følges av kjærlighetens skriftemål overfor min neste, at jeg gjør opp med min neste.

Evangelisk-luthersk bekjennelse

Luthersk bekjennelse avviser ikke bare bibelfornektende og antinomistiske tanker som går hand i hand med verdens vantro og verdens overmot og rop om autonomi og som må avsløres som religiøse varianter av vantro og menneskelig hybris. *Luthersk bekjennelse er*

ikke luthersk om den ikke fastholder de lutherske reformatorenes dobbelte frontstilling mellom de romersk-katolske på den ene side og reformasjonens "venstrefløy" på den andre side.

En luthersk bekjennelse gjør krav på å være en fellesskristen bekjennelse. Våre reformatorer ønsket ikke å fremme særegne læremeninger, men å fastholde og bekjenne det som ut fra Bibelen alltid har vært den kristne kirkes sanne lære. *En luthersk bekjennelse insisterer på at det går en gyllen middelveg mellom de romersk-katolske på den ene side og for eksempel baptister og pinsevenner på den andre side. En luthersk bekjennelse gjør derfor krav på å være sant økumenisk.* Og der en ikke er enige om evangeliets lære og forvaltningen av sakramentene, er det heller ikke kirkelig enhet, ifølge Den augsburgske bekjennelse, art. 7. Det gjelder til "høgre" i forhold til katolikker, det gjelder til "venstre" i forhold til baptister og pinsevenner, og det gjelder i forhold til bibelkritisk liberalteologi.

Det tjuende århundre har sett et paradigmeskifte fra konflikt mellom konfesjoner til samarbeid. Lærestrid har veket plass for dialog. En har villet konsentrere seg om det en er enige om framfor det en er uenige om. Særlig etter andre verdenskrig har kirkeøkumenikken skutt fart. Den økumeniske bevegelse har gjerne vist til Jesu bønn i Joh. 17,20f – at de alle må være ett – som grunnlag for sitt arbeid.

Bærende i den økumeniske bevegelse synes å være det syn at den tidligere konfliktlinjen i seg selv var synd, og at kirkene er forpliktet til så å si å strebe etter å oppfylle Jesu bønn til Faderen(!). Under disse rammevilkår utarbeides konvergensdokument, som altså legger til grunn at en er enige om det viktigste, og at de ulike læretradisjoner ikke fullstendig utelukker hverandre, tvert imot konvergerer de, det er en tilnæringsprosess.

I store trekk er det gamle lutherske kravet om konsens skiftet ut med reformert konvergenstenkning. Det står ikke til å nekte at det er skjedd i ei tid med svekket læremessig bevissthet og sterke individualistiske strømdrag. Kritikere av den økumeniske bevegelsen har minnet om at enhet må være basert på sannhetens grunn og dermed på enhet i læren (sml. Ef 4,4-6), noe også den lutherske bekjennelsen sier (sml. Den augsburgske bekjennelse, art. 7).

Middelalderkirken hadde satt sammenblandingen av lov og evangelium i system, og romerkirken har ikke helt klart å løsrive seg fra dette. *Den lutherske bekjennelse er radikal, både i menneskesynet og i frelsessynet.*

I menneskesynet med den radikale spenningen mellom skapelse og syndeforderv. All Guds skapning er god, det gjelder også mennesket som Guds skapning. Hele mennesket. Men hele mennesket er fra mors liv av rammet av syndefordervet. Åndelig døde kommer vi til verden. Med formørket forstand og ond lyst. Legg merke til det. For Luther er det slik at vi må lære å kjenne både vår uvitenhet og vår synd. Det naturlige mennesket mangler både åndelig sans og åndelige krefter. Det naturlige mennesket er i seg selv uten forståelse for sin situasjon. Derfor er det så farlig når fornuften eller folkeflertallet eller et kirkedemokrati gir seg til å bestemme i spørsmål som hører inn under Guds åpenbaring i Skriften. Guds buds autoritet og evangeliets sannhet må ikke rokkes. Men i dag dyrkes menneskelig autonomi eller snarere det som med et dårlig uttrykk kalles det politisk korrekte. Sann kristen bekjennelse medfører en motkultur. Det moderne menneskets eller snarere den moderne kulturs hybris står i skarp kontrast til kristen ydmykhet og syndserkjennelse.

Et vantro menneske er helt og holdent under dommen. I seg selv er det naturlige mennesket redningsløst fortapt, ute av stand til å frelse seg selv. Frelsen er derfor ikke et samvirke mellom Gud og deg eller meg. Det er Guds verk alene. Det handler om at han finner en kostbar skatt han har mistet. Og det handler om at han viser nåde mot en synder som bare har fortjent straff. Vi må ha med begge perspektiv. Guds kjærlighet. Som søker det fortapte. Og som i Sønnen tar straffen på seg.

I rettferdiggjørelsen ved troen handler det derfor ikke om at den ugudelige i seg selv blir omdannet til et rettferdig menneske. Men det handler om at en synder som i seg selv er ugudelig, blir erklært rettferdig. Ikke bare delvis rettferdig. Ikke mer eller mindre rettferdig. Men totalt. Helt og holdent rettferdig i Guds øyne. Der romerkirken sier tro og gjerninger, må vi si at vi blir rettferdiggjort ved troen alene. Uten vederlag, for Kristi skyld og ved troen. Et kristent menneske er helt og holdent under nåden. Men en kristen er så å si en dobbeltperson. Av naturen totalt syndig, i Kristus totalt rettferdig. Gammelt og nytt menneske. Men sin identitet har en kristen i det nye mennesket.

Luthersk bekjennelse er bekjennelse til Guds handling gjennom ordet og sakramentene. Ordet og sakramentene er nådemidler. Det er midler som Gud bruker for å gi oss syndenes forlatelse og Den Hellige Ånd. Vi kan bare ta imot i tro. Og ordet og sakramentene virker tro fordi Den Hellige Ånd bruker dem. Den tro som er overbevisning og full visshet og grunnlag for å bekjenne. Kristenlivet leves på evangeliets grunn, på dåpens grunn og av ordet og nattverden. På grunnlag av Herrens ord og løfter fastholder en kristen bekjennelse underet i nådemidlene. Gud selv handler gjennom dem. Når evangeliet lyder, ligger frelsen i lufta bokstavelig talt. Sakramentene må forvaltes etter Jesu innstiftelse av dem. Gjennom dåpen får vi samfunn med den treenige Gud. Ved å høre evangeliet og i tro på evangeliet ete og drikke Kristi legeme og blod får vi vedvarende samfunn med Gud og troen blir styrket.

Mye av det vi kaller kristenfolket i Norge, har lenge vært under sterk "reformert" påvirkning. En merkbar luthersk identitet finnes vel i lyngenlæstadianske og enkelte frikirkelige miljøer med tilknytning til konfesjonell amerikansk lutherdom. Men en forskyvning i menneskesynet med tale om fri vilje der Luther sa at viljen er trellbundet, og i oppfatningen av frelestilegnelsen, der sakramentene ikke på luthersk vis er integrert i tenkningen, virker svært utbredt blant lekfolket. I deler av det protestantiske lekfolket trives herlighetsteologiske strømdrag som stiller i utsikt helbredelser og andre timelige goder. En påfallende opptatthet av Israel er sterkt merkbar. Ikke tradisjonell misjonsvirksomhet blant jøder, men en lidenskapelig interesse for staten Israel. Med tilsynelatende stor selvsikkerhet utgis politiserende tolkninger av Bibelen for den endelige sannhet om saken. Dette bidrar neppe til å løse Midtøstens alvorlige politiske problem. Men det gir kristenfolk noe å være opptatt av som teologisk sett umulig kan være en sentral oppgave.

Haugiansk arv

Bibelsk, luthersk og haugiansk. Slik ville DNK framstå under krigen. Når vi nå har stanset noe ved teologiens bibelske identitet og den lutherske bekjennelsen, vil vi se på den haugianske arven. Haugianerne formet en motkultur som fikk bred innflytelse i det norske samfunnet. Hva var kjernen i det som med rette kan kalles *haugianisme*?

Et gammelt ord for omvendelsen setter oss på sporet: Sinnsforandring.

Om opplevelsen på åkeren i 1796 sier Hauge at Guds kjærlighet så overvettets besøkte han, og at han på sin side fikk en inderlig brennende kjærlighet til Gud og sin neste og i det hele et forandret sinn. *Guds barn elsker Gud*. Det er en bibelsk sannhet. Hauge visste det og vitnet at han selv elsket Gud. Kjærlighet til Gud og mennesker. Det er haugianisme. "[S]kikk dere ikke like med denne verden, men bli forvandlet ved fornyelsen av deres sinn, så dere kan prøve hva som er Guds vilje: det gode og velbehagelige og fullkomne!" sier Paulus (Rom. 12,2) Det er haugianisme.

Hauge avviste rasjonalismens optimistiske menneskesyn og fastholdt at vi har en syndig natur og må frelses av nåde. Skulle synderen komme til tro, måtte han først for alvor lære sin synd å kjenne og ta avstand fra den. På en særlig måte betonte altså Hauge den sida av omvendelsen som vi kaller *anger*. Men også *troen* må oppleves i hjertet. Og da er den forent med levende *kjærlighet til Jesus*. Hans Nielsen Hauge var seg bevisst at han hadde navnet til Sankt Hans, altså døperen Johannes. Og Hauge var en Johannes-skikkelse, en vegrydder for fornyelse av kirkelivet.

Derimot var han *ingen ny Luther*. Forenklet sagt: Forkynte Luther troens rettferdighet for mennesker som strevde etter å grunne sin egen rettferdighet, søkte Hauge å vekke folk som stolte på sin kirketilhørighet.

Hauges forkynnelse var *botsforkynnelse*. Han kjempet mot død gudsyndelse. Ingen må bedra seg selv med en død tro. Nåden er ikke på billigsalg. Hauge var på vakt mot å stanse med syndenes forlatelse. *Troen skal omvende oss fra våre synder*. En kristen er født på ny slik at Kristus bor i hans sjel. *Hat til synden og lydighet mot Guds lov* ble sentralt hos Hauge. Mennesker skulle kalles til sann omvendelse og et nytt liv i kamp mot synden. Hauge talte i det hele mye om å tjene Gud, mindre om forsoningen og rettferdigjørelsen. Frelsesvissheten måtte etter Hauges syn knyttes til at en er blitt et nytt menneske. Han oppfattet samtidig seg selv som en rettlærende lutheraner. "Jeg har intet annet at trøste mig ved end Jesu Forsoning, men jeg tør ikke tage mig denne Trøst let", skrev Hauge i 1822 (Ola Rudvin: "Indremisjonsselskapets historie", bind I, Oslo 1967, 114). Å kalle Hauge lovisk, tror jeg er helt feil. Han var opptatt av at troen medfører kjærlighet til Gud og medmennesker, og dette er frukt som Ånden virker ved evangeliet. Jeg tror at Hauge i dyp forstand var *et evangelisk menneske*, drevet av kjærlighet til Gud og til sine medmennesker. Men Hauges forkynnelse skilte ikke mellom lov og evangelium på samme måte som Luther gjorde, eller

som Rosenius senere gjorde. Det har nok vært *noe uforløst* i den tidlige haugianske bevegelse. Det er ikke sikkert at alle Huges tilhengere opplevde den glede og kjærlighet som Hauge ble grepet av da han kjente seg overveldet av Guds kjærlighet. Usikkerhet og anfektelse under kamp mot synden var nok erfaringer mange gjorde under lovens hammerslag. Forkynnelsen i haugianismen endret seg seinere. En sterkere betoning av forsoningen og rettferdigjørelsen brøt gjennom på 1830-tallet.

Jeg nevnte at de to første bølgene av liberalteologi ble slått tilbake. Kan den tredje bølgen, som vi nå opplever, bli slått tilbake? I ei tid med svekket bibelkunnskap i sekulariserte vestlige land? Hva krever situasjonen av holdning og handling? Kan den haugianske arven hjelpe oss? La oss peke på haugianernes bekjennelse i praksis.

De gamle haugianere var "lesere". De øste av litterære kilder. De trodde på Bibelen og lærte den å kjenne. Og de trodde på prøvede bøker fra reformasjonens, ortodoksiens og pietismens tid.

De gamle haugianere var trofaste kirkegjengere som satte gudstjenesten høgt. "Jeg synes ikke jeg har rett til å gå på møte eller fest om ettermiddagen hvis jeg ikke først har vært i kirken om formiddagen", sa en kjent haugianer i Rygge (H. Mustorp: "Haugianere i Østfold", Oslo 1930, 322).

De gamle haugianere var bønnemennesker. Det er ikke for ingenting at vi har så mange hus her i landet som kalles bedehus. Haugianerne søkte Gud i enrom og i sammenvær. I tro på han og i tro på bønn.

Haugianerne utviklet en kultur og et språk for samtaler om åndelige sannheter. En måtte ikke ha studert for å snakke om troen. Gjennom innbyrdes samtale og trøst la de også grunn for å samtale med og vitne for utenforstående. Kom de på en gard for å arbeide, kunne de samle både troende og verdslige til en kort andakt i løpet av dagen. De kunne gå fra hus til hus og vitne, fra gard til gard og samle til møter. På reise kunne de ta kontakt med sine medpassasjerer og tale om det ene nødvendige. Ytre sett er det nok Vaktårnselskapet nå som likner mest på de gamle haugianere i så måte.

Men det var en hjertesak for så mange. "Det ble min store glede å få flere med", sa Hauge etter sitt åndelige gjennombrudd. Gleden over evangeliet, nøden for sjelene og

ansvarsbevisstheten drev mange til å gå ut og vitne for den enkelte og tale der folk samlet seg. Iveren og prioriteringen var næret av både gudsfrykt og glede.

De gamle haugianere var på vakt mot det overfladiske. Ingen måtte bedra seg selv med en død tro. De skjelnet ganske skarpt mellom vekkelse og omvendelse og delte altså mennesker inn i sovende, vakte og omvendte. "Et menneske kan stanse ved vekkelser, og i den stilling tror jeg svært mange lever i vår tid; men det er en farlig stilling", sa Nils Herrebrøden fra Tune, som døde i 1929.

De gamle haugianere la vekt på *oppgjør* både med Gud og med mennesker. Somme tider kan gamle synder stenge for et menneske. I grensetraktene mot Sverige lå en gammel mann for døden. Han var fortvilt og mente at alt håp om frelse var ute, forteller kirkesanger Mustorp i boka "Haugianere i Østfold". Haugianeren Iver Rødser, som hadde tatt ut om natta for å hjelpe han, måtte søke Gud i bønn, og så sier han til mannen: "Du må ha gjort en synd som du ikke vil bekjenne!" Da traff han blink. Den gamle hadde vært tømmerfløter og en gang stjålet en stor tømmerstokk som tilhørte et firma i Halden. De ble enige om at Iver Rødser skulle dra til Halden og gjøre opp på den gamles vegner, og Iver gav seg straks i veg. Om formiddagen kommer han inn på sjefens kontor, ber om tilgivelse for tjuveriet og om å få betale for tømmerstokken. Det gjorde et sterkt inntrykk. "Når det er så svært å dø, hvordan skal det da gå meg", skal sjefen ha sagt. Iver skyndte seg tilbake til den gamle i Aremark, som fikk tro sine synders forlatelse og døde i troen noen dager etter.

Ekte haugianisme må være å leve i kjærlighet til Gud og mennesker. En kjærlighet født ved evangeliet. Når sjeler finner hvile i *troen på syndenes forlatelse for Jesu skyld og brenner etter å gjøre det gode*. *Alvorlig påminnelse om livets vitnesbyrd* er derfor et kjennemerke på den haugianske bevegelsen. Uten dette kan en ikke tale om haugianisme.

Hauge advarte mot kjødelig splittelse. De gamle haugianere hadde samfunnssinn. De pleide samfunn med hverandre. Kirkesanger Mustorp skriver: "Det som særlig karakteriserte de gamle venner var deres kjærlige omsorg for hverandre. De besøkte hinannen rett som det var, og hadde de ikke anledning til dette på grunn av sine timelige gjøremål, så skrev de til hverandre." (Mustorp 1930, 209) Både haugianernes samfunnssinn og okkupasjonstidas samråd kan være utfordringer til konservative lutheranere om å finne sammen i dagens kirkenød. FBB burde vise veg, tenker jeg.

Mens nordiske folkekirker liberaliseres, finner noen sammen i mer eller mindre konservative lutherske frikirker. Konfesjonell lutherdom er presset og splittet. Det finnes lutherske kirker som legger sterk vekt på læremessig enighet ut fra Konkordieboka. Det er forskjell på lutheranere som tenker at Konkordieboka er normativ *så langt som* den stemmer med Skriften, og de som vil si at den er normativ *fordi* den stemmer med Skriften. Denne sistnevnte typen lutheranere kan bli nokså opptatt av å avgrense seg mot andre og legge lista høgt for hvor enige en må være i spørsmål som ikke direkte er sentrale. Også møte med spørsmål som dukker opp i vår tid, kan medføre at vegene skilles. Det kan også være spenninger mellom høgkirkelighet og katoliserende tendenser på den ene side og lavkirkelige tradisjoner og reformerte tendenser på den andre side som gjør at en ikke klarer å samle seg i den kirkenød vi opplever.

FBB har en oppgave i å peke på hva som er nødvendig og tilstrekkelig til sann kirkelig enhet: Rett forkynnelse og lære og rett sakramentforvaltning. Og da spørre hvor grensene går – mot det romersk-katolske til ”høgre”, mot det reformerte til ”venstre” og ikke minst mot det liberalteologiske og sekulære i tida. Oppgaven består etter min oppfatning også i å se etter hvor det har sporet av fra apostlenes lære, for eksempel i synet på oppgavedelingen mellom kjønnene. Var det med innføring av kvinnelige preser, eller var det alt da Ef 5 ble borte fra brudevigselsritualet? Vegene framover er på mange måter vegen tilbake til arven.

Bekjennelsen utfordres også av at kristendommens stilling i skolen er radikalt svekket. Under okkupasjonen kjempet kirken for skolen. Skolen skal tjene kirke og heim som medhjelper i den kristne oppdragelsen. I sin protest 14. februar 1942 mot ungdomstjenesten hevder biskopene at foreldrene har både retten til og ansvaret for å oppdra sine barn. Det gir seg av skaperordningen og av forpliktelsen til å oppdra de døpte barna i den kristne forsakelse og tro. Hva er luthersk bekjennelse i forhold til oppdrageransvaret?

Luthersk bekjennelse vil ikke være noe annet enn sann kristen bekjennelse. Vi vil vel være bibeltro. Men er det nok at vi tror på Bibelen? Er ikke bibeltroskap å være tro mot Bibelen? Å være tro mot Bibelen koster. I forhold til vårt eget kjød. Og i en verden som forneker Gud eller glømmer hans ord. Å være tro mot Bibelen er å være motkulturell. Det er å kunne stå aleine. Også i en såkalt kristen sammenheng.

Vi begynte med et møte i Oslo bispegård en oktoberdag i 1940. Som lutheranere i Norge har vi en stor arv fra kirkekampen under krigen å forvalte. En arv som langt på veg er skuslet bort, men som må hentes fram. Kirken bekjente seg til sannhet og rett, til Guds ord og ordninger. Ut fra Bibelen og bekjennelsen. Og var villig til å ta omkostninger. Det hører bekjennelsen til. Motsetningen er å tie, ja, i verste fall å fornekte. Og det kan friste når omkostningene stiger. La oss derfor ta oss i vare. Å bekjenne – homologein på gresk – er å si det samme. Kristen bekjennelse er å si det samme som Gud sier i sitt ord. Fordi du i hjerte, sinn og samvittighet erkjenner at det er rett. Luthersk bekjennelse vil ikke være noe annet.